

KULTUR
MILJÖ
1-2·98 VÅRD

Stockholm – huvudstaden

Digitalisering av redan tidigare utgivna vetenskapliga publikationer

Dessa fotografier är offentliggjorda. Vi använder oss därför av en undantagsregel, 23 § lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk (URL). Undantaget innebär att offentliggjorda fotografier får återges digitalt i anslutning till texten i en vetenskaplig framställning som inte framställs i förvärvssyfte. Fotografier och text i denna framställning märks med ©. Den som vill använda fotografi eller text behöver ta reda på om det kan göras inom ramen för upphovsrätten, eller be upphovspersonen om tillstånd.

2022-09-01

Riksantikvarieämbetet
Box 1114, 621 22 Visby
Tel 08-5191 80 00
www.raa.se
registrator@raa.se

KULTUR MILJÖ VÅRD

NUMMER 1-2/1998
Riksantikvarieämbetet

POSTADRESS
Box 5405
114 84 Stockholm

BESÖKSADRESS
Storgatan 41
Tel: 08-519 180 00
Fax 08-519 180 83

ANSVARIG UTGIVARE
Monika Minnhagen-Alvstén

REDAKTÖR
Elina Antell
Tel 08-663 34 76, 070-493 08 98

REDAKTIONSSEKRETERARE
Katriina Kallin
Tel 08-519 180 82

REDAKTIONSRÅD
Nanna Cnattingius,
Lars Ersgård,
Leif Gren,
Ingrid Hemgren,
Mikael Jakobsson,
Marita Jonsson,
Karna Jönsson,
Karl Johan Krantz,
Christian Laine,
Katri Lisitzin,
Erik Nordin,
Sven Rentzhog,
Karin Schibbye,
Ingrid Sjöström,
Lars Sjösvärd

SÄTTNING & TRYCKNING
Ljunglöfs AB, Stockholm, 1999

ISSN 1100-4800

PRENUMERATIONER
& BESTÄLLNINGAR
Tel: 08-519 182 18

Lösnummer: 100 kr inkl moms
Porto tillkommer. (Äldre årgångar och
nummer till reducerat pris)

PG 445 58 98-9

I tidskriften uttalade åsikter står för
författarens räkning och är endast där
så anges uttryck för RAÄ:s mening.

Tema: Stockholm – huvudstaden

INNEHÅLL

Att vara huvudstad	2
<i>Göran Lindahl</i>	
I stormaktens huvudstad	19
<i>Göran Lindahl</i>	
Stockholm – evenemangstaden	
Från kungafester till vattenfestivaler	40
<i>Fredric Bedoire</i>	
Stockholm – hotellstaden	
Från Gamla stan till Västra City	48
<i>Lena From</i>	
Staden – en kvällsbetraktelse	58
<i>Jan Garnert</i>	
Stadens torg	64
<i>Anders Friberg</i>	
Makten över estetiken	70
<i>Jerker Söderlind</i>	
Vems är staden?	77
<i>Göran Greider</i>	
Med- och motkulturer	82
<i>Karl-Olov Arnstberg</i>	
Alvar Aalto i Stockholm.	
Kampementsbacken och morgondagens stad	88
<i>Mari Ferring & Anders Houltz</i>	
DEBATT:	
Människan, landskapet och tiden III	94
<i>Peter Schantz</i>	
Om samfälligheter	115
<i>Lars Jansson</i>	
Replik till Hans Peter Hedlund	116
<i>Tord Andersson</i>	
ÖVRIGA RUBRIKER:	
Seminarium om byggnadsdokumentation	117
<i>Karin Andersson</i>	

Omslagsbilden: Mikael Andersson, MIRA.

Ett varmt tack till

redaktör Elina Antell och redaktionsrådet

Med detta nummer av *Kulturmiljövård* slutar Elina Antell och det nuvarande redaktionsrådet.

Riksantikvarieämbetet framför sitt varma tack till dem som under många år med stort engagemang, kunnande och intresse hjälpt oss att ge ut tidskriften. Under de gångna tio åren har *Kulturmiljövård* trängt in i en mängd ämnesområden och inspirerat sina läsare. Vi vill också tacka alla andra medarbetare som på olika sätt medverkat.

Vi räknar med att 1999 års utgåva av *Kulturmiljövård* tar upp frågor kring förmedling av resultaten från arkeologiska undersökningar.

MONIKA MINNHAGEN-ALVSTÉN
Ansvarig utgivare

Om samfälligheter

I Sverige finns det ca 3,2 miljoner fastigheter som används på olika sätt. I många fall har under årtionden olika, för fastighetsägare gemensamma behov lösts genom samverkan mellan olika fastighetsägare. Mark har tagits undan för fastighetsägarnas gemensamma behov. Således har många tusen mil vägar byggts och sköts idag av fastighetsägare organiserade i samfällighetsföreningar. Under 1800-talet och tidigt 1900-tal bildades också andra typer av gemensamma anläggningar eller områden. Dessa mossar, myrtag, kvarnplatser, grustag etc kom att spela en mycket väsentlig roll i utvecklingen av det svenska jord- och skogsbruket. Idag har vissa av dessa samfälligheter fortfarande en stor betydelse för ett fungerande lantbruk eller boende på landsbygden medan andra gemensamma markområden och anläggningar helt tappat i betydelse.

Fredrik Bergman tar i en debattartikel i *Kulturmiljövård* nr 4/97 upp frågan om utvecklingen av samfälligheter och omvandlingen av fastighetsstrukturen. Bergman är kritisk mot det som händer med landets samfälligheter.

Lantmäteriets bild är att under de senaste tio åren har enbart en bråkdel av landets fastigheter och samfälligheter förändrats. Den existerande fastighetsindelningen visar alltför på ett kulturhistoriskt mycket intressant sätt hur landets jord- och skogsmark brukats under 1800- och 1900-talen. Många små fastigheter visar t ex hur Sveriges befolkning genom kombination av olika inkomstkällor kunnat både utveckla och förvalta naturrikedomarna på ett sådant sätt att Sverige utvecklats från ett fattigt till ett rikt land.

Lantmäteriets uppgift är att bidra till en effektiv och långsiktigt hållbar användning av Sveriges fastigheter, mark och vatten. Genom tillämpning av gällande fastighetsbildningslagstiftning bidrar Lantmäteriet – efter initiativ från markägare – till att utveckla landets fastigheter för att tillgodose dagens krav på fastighetsutformning. Lagstiftarens syn på regelverket har varierat under åren – från krav på storleksrationalisering under 1960- och 1970-talen till möjligheter att etablera mindre fastigheter för en levande landsbygd under 1980- och 1990-talen.

Således är det markägarnas samlade krav på utveckling och förändring som prövas av förrättningslantmätaren utifrån gällande regelverk. Detta kan, som Bergman helt riktigt beskriver, leda till att många inslag i kulturlandskapet förändras – markanvändningen förändras, nya hus byggs, gamla hus rivs och befintliga stängsel blir obehövliga.

Under 1998 bildades i vårt land 11 532 nya fastigheter, 1 673 nya samfälligheter och 1 777 nya gemensamhetsanläggningar. Dessa siffror visar att det alltjämt finns ett stort intresse bland fastighetsägare

att lösa olika frågor i samverkan med andra fastighetsägare.

I de olika lantmäteriarbena – som nu håller på att digitaliseras för att bli tillgängliga för alla genom CD-skivor och i framtiden internet – finns för oss alla en stor kulturskatt. Gamla kartor, flygbilder och lantmäterihandlingar visar hur marken tidigare använts och skapar möjlighet för kommande generationer att följa hur fastigheternas utformning utvecklats och hur befolkningen vid olika tidpunkter levde. De närmaste åren kommer Lantmäteriet att öka resurserna för att bevara och öka tillgängligheten av dessa kulturskatter.

Vad kan då göras för att skydda samfälligheter och fastighetsstrukturer som markägarna vill förändra? I gällande lagstiftning finns inga regler för att enbart skydda fastighetsstrukturen och olika former för fastighetssamverkan. Byggnader och mark kan skyddas genom regler i kulturminneslagen, plan- och bygglagen och miljöbalken. Det behov som Bergman tar upp kan enbart lösas genom lagändringar och/eller annat beteende hos dagens markägare. Om markägarna i en by beslutar sig för att skydda sin gemensamma lertäkt blir den bevarad åt nästa generation. Om å andra sidan flertalet markägare vill använda marken på ett annat sätt och inte har behov av att bevara lertäkten kan den utvecklas, under förutsättning att den inte skyddats genom beslut av förvaltningsmyndighet eller domstol.

Lantmäteriets uppgift är att aktivt informera fastighetsägarna om reglerna i fastighetsbildningslagstiftningen. Genom detta skapar vi möjligheter för fastighetsägare att både bevara och utveckla användningen av vårt lands fastigheter, mark och vatten.

LARS JANSSON

Direktör, Lantmäteriverket

